K|S|A|P KRAJOWA SZKOŁA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

K|S|A|P XX LAT

Redakcja naukowa
Prof. Henryk Samsonowicz

Warszawa 2010

Opracowanie graficzne i skład:
KotBury

ISBN 978-83-61713-48-7

zdjęcia ze stron: 124, 144, 168, 194, 234, 252, 278, 334, 348 – archiwum PAP
ryciny ze stron: 214, 300, 318, 340 – http://commons.wikimedia.org
(domena publiczna)

Krajowa Szkoła Administracji Publicznej
ul. Wawelska 56
00-922 Warszawa
tel. 22 608-01-00
www.ksap.gov.pl

Spis treści

Słowo wstępne | *Henryk Samsonowicz* 7

Wprowadzenie | *Jacek Czaputowicz* 9

I Pierwsza Promocja | *Maria Gintowt - Jankowicz* 23

II Pro Publico Bono | *Jerzy Buzek* 47

III Państwo prawa | *Lech Kaczyński* 57

IV Sapere aude | *Urszula Augustyniak* 65

V Rzeczpospolita | *Michał Kulesza* 89

VI Pro Republica Emendanda | *Urszula Augustyniak* 101

VII Eugeniusz Kwiatkowski | *Tomasz Nałęcz* 125

VIII Robert Schuman | *Jerzy Łukaszewski* 145

IX Ignacy Paderewski | *Andrzej Chojnowski* 169

X VIRIBUS UNITIS | *Jerzy Regulski* 179

XI Władysław Grabski | *Ryszard Rapacki* 195

XII Jan Zamoyski | *Wojciech Tygielski* 215

XIII Jerzy Giedroyc | *Andrzej Paczkowski* 235

XIV Jan Nowak-Jeziorański | *Andrzej Krzysztof Kunert* 253

XV Stefan Starzyński | *Andrzej Garlicki* 279

XVI Stanisław Staszic | *Barbara Szacka* 301

XVII Andrzej Frycz Modrzewski | *Janusz Tazbir* 319

XVIII Bronisław Geremek | *Henryk Samsonowicz* 335

XIX Jadwiga Andegaweńska | *Henryk Samsonowicz* 341

XX Józef Piłsudski | *Andrzej Friszke* 349

XVIII
Bronisław Geremek

Henryk Samsonowicz

Był obywatelem Europy i był polskim patriotą. Był historykiem Europy i jednocześnie budowniczym i współtwórcą jej współczesnego kształtu. Należał do mistrzów warsztatu naukowego i był dla wielu wzorcem osobowym człowieka, wrażliwego społecznie, życzliwego i użytecznego ludziom. Otwarty na dyskusję strzegł swych przekonań, walcząc o realizację wartości wyższych – prawdy, sprawiedliwości, wolności. W swej pracy zawodowej poszukiwał klucza umożliwiającego zrozumienie czasu współczesnego, wyjaśnienia potrzeb ludzi dzisiejszych. Wśród tematów badawczych przez niego podejmowanych znajdują się ważne, jedne z najbardziej istotnych dla poznania specyfiki naszego kręgu cywilizacyjnego. Różnorodność kulturowa, powstające więzi społeczne w różnej skali – i te najmniejsze, rodzinne, te szersze – regionalne, narodowe, państwowe – także naukowe – i wreszcie obejmujące najbardziej rozległe wspólnoty – ideologiczne, religijne. Wyjaśniał ich potrzeby, materialne i duchowe, opisywał warunki bytu różnych warstw społecznych, szczególnie tych pomijanych w wielkich syntezach dziejowych: biedoty, ludzi należących do marginesu społecznego, wykluczonych z uznawanych struktur społecznych. Geremek próbował, z powodzeniem, odpowiedzieć na pytania dotyczące sposobów przekazywania przez nich informacji o potrzebach i pragnieniach, zbadać ich świadomość, poznać ich różnorodne wizje świata. Obejmował swymi badaniami rozległe obszary kontynentu. Był patriotą swego kraju, Polski, którą postrzegał jako pogranicze łacińskiej Europy z jej bizantyńskim kręgiem, tym, w którym powstały własne, szczególne formy życia łączące wschód i zachód kontynentu. Jakże aktualne stały się w czasach budowy wspólnej i jednocześnie różnorodnej Europy!

Był jednocześnie uznanym ekspertem dziejów Zachodu. Badał dzieje jego największego miasta – Paryża, któremu poświęcił wiele miejsca w swojej twórczości. Ale bliskie tak-

że były mu problemy Prus krzyżackich, Rzeszy niemieckiej, Rzymu, Wenecji, Aragonii, Kastylii, Anglii. Sięgał i poza krąg Zachodu, na wschód kontynentu, do Nowogrodu Wielkiego, jako miejsca kontaktów wyznań, katolickiego i prawosławnego. Określanie go mianem obywatela Europy wiąże się też z jego osobistymi dziejami, dobrze ilustrującymi historię naszego kontynentu w XX w. Polak żydowskiego pochodzenia, wychowany w środowisku wiejskim, czy raczej małomiasteczkowym, stał się członkiem grona najwybitniejszych intelektualistów. W dzieciństwie przeżył traumę pobytu w getcie warszawskim, skąd przy pomocy „sprawiedliwych wśród narodów świata" udało mu się z matką wydostać. Zamieszkał w Zawichoście, niewielkim mieście w centralnej Polsce, gdzie ukrywał go późniejszy jego ojczym, Stefan Geremek. Po wojnie Bronisław zamieszkał we Wschowie i tam też w r. 1948 zdał tzw. małą maturę. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w 1950 r. podjął studia w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Pod kierunkiem jednego z najwybitniejszych badaczy średniowiecza powszechnego, Mariana Małowista, ukończył studia w 1955 r., uzyskując magisterium na podstawie pracy poświęconej problemom siły roboczej w Prusach krzyżackich w połowie XV w., opublikowanej w „Przeglądzie Historycznym" i do dziś uznawanej za nowatorskie ujęcie problemów społecznych w późnym średniowieczu. Zatrudniony w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk prowadził dalsze studia nad tym zagadnieniem w skali powszechnych dziejów Europy. Doskonała znajomość języków obcych – francuskiego, angielskiego, niemieckiego, włoskiego – pozwoliła mu na owocną kontynuację badań podczas staży naukowych w Stanach Zjednoczonych (1954) i we Francji. W Paryżu w latach 1956–1958 związał się ze środowiskiem badaczy skupionych wokół Fernanda Braudela, jednego z czołowych przedstawicieli grupy „Annales", który stał się nie tylko mistrzem, lecz także przyjacielem Geremka. Koncepcje badań nad „historią integralną", wykorzystujących metody socjologii, ekonomii, psychologii społecznej, wpłynęły znacząco na kształtowanie profilu naukowego polskiego uczonego. Po powrocie do Warszawy obronił on w 1960 r. rozprawę doktorską o najemnej sile roboczej w rzemiośle Paryża XIII–XV w., kontynuując i rozwijając w oparciu o bogate źródła francuskie swe wcześniejsze rozważania o średniowiecznym rynku pracy. Powołany do zorganizowania Ośrodka Kultury Polskiej we Francji z powodzeniem kierował tą placówką w latach 1962–1965.

Po powrocie do Polski kontynuował w Instytucie Historii PAN swe badania nad społeczeństwem wieków średnich, przygotowując rozprawę habilitacyjną, ukończoną w 1971 r., poświęconą „ludziom marginesu" w średniowiecznym Paryżu XIV–XV w., opartą na bogatych zasobach archiwalnych (wyd. 1972, reedycja 2003). W następnych latach wracał często do tematyki poświęconej Francji, publikując liczne prace

tłumaczone na różne języki europejskie, m.in. *Życie codzienne w Paryżu Franciszka Villona*, *Świat opery żebraczej*, *Litość i szubienica. Dzieje nędzy i miłosierdzia*. To ostatnie dzieło, opublikowane w 1989 r., przyniosło Bronisławowi Geremkowi profesurę nadzwyczajną w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, gdzie przez długi czas z powodzeniem kierował Pracownią Historii Kultury.

Bibliografia wszystkich prac Bronisława Geremka obejmuje ponad 300 pozycji dotyczących najróżnorodniejszych tematów. Poza badaniami dotyczącymi tzw. marginesu społecznego (ludzi wykluczonych z uznawanych, „oficjalnych" wspólnot prawnych i obyczajowych, prostytutek, żebraków, bandytów, mniejszości etnicznych i religijnych), rozwijanymi przez grupę jego uczniów i współpracowników, podejmował on niełatwą, lecz bardzo płodną tematykę dotyczącą teorii badań historycznych. Pisał o psychologii zbiorowej i jej znaczeniu w poznawaniu przeszłości, o walorach i niedostatkach statystyki historycznej, o metodach badań nad gospodarką i o teoretycznych zagadnieniach historii kultury. Bardzo znaczący jest jego wkład w wielkie syntezy poświęcone dziejom kultury polskiej w średniowieczu. W tomie poświęconym pierwszym trzem stuleciom naszej państwowości (wydanym w 1985 r. pod redakcją Jerzego Dowiata) opracował rozdziały zawierające m.in. bardzo inspirujące propozycje dotyczące relacji człowieka średniowiecznego ze światem, wpływu różnych bodźców zewnętrznych na działania, na rozumienie rzeczywistości przez ludzi średniowiecza. W 1997 r. ukazał się następny tom – *Kultura Polski Średniowiecznej w XIV–XV wieku* pod jego redakcją i z jego bogatym udziałem autorskim. Przedstawił w nim swe rozważania dotyczące różnych poziomów kultury, odmienności przekazów ustnych i piśmiennych, analizy zachowań polityków w średniowieczu, ukazał stosunek ówczesnych ludzi do przestrzeni, wskazał na bodźce wpływające na modernizację zachowań.

Na pewno pasją życiową Bronisława Geremka było poznawanie przeszłości, zrozumienie mechanizmów kształtujących dzieje człowieka, wykrywanie sił sprawczych kreujących wspólnoty ludzkie. Wśród nich, poza tymi, które mieściły się w polu gospodarki, prawa, obyczaju, wiary, własnego państwa czy narodu, szczególnie interesował go ten czynnik łączący ludzi, bez którego nie może istnieć jakakolwiek wspólnota: pamięć zbiorowa, czyli historia. Stanowiła ona, jak twierdził, podstawowy lepik zarówno podstawowych więzi – rodzinnych, sąsiedzkich, zawodowych, regionalnych, jak i tych szerszych – narodowych, państwowych, religijnych, ideologicznych. Badał więc samowiedzę najróżniejszych grup ludzkich o swej przeszłości, o miejscu zajmowanym w społeczeństwie. Podejmowanie tych zagadnień uważał za szczególnie ważne, jako że wielość postaw uważał za istotną wartość umożliwiającą twórczą dyskusję, siłę spraw-

czą rozwoju człowieka. Cenił więc różnorodność, odmienność poglądów i obyczajów pod warunkiem, że te ostatnie nie stanowiły zagrożenia dla innych.

Bronisław Geremek należał do tych polskich uczonych humanistów, dobrze znanych z przeszłości naszego kraju, którzy rozumieli swą działalność jako powołanie, jako służebność wobec społeczeństwa. Na pewno nie był on typem „uczonego za biurkiem", widział siebie jako działacza społecznego i politycznego. Już pod koniec swych studiów uniwersyteckich dał się poznać jako organizator i animator Zjazdu Młodych Historyków, na którym kreślił obraz powinności obowiązujących przyszłych adeptów wiedzy jako nauczycieli, działaczy społecznych. Od czasu powrotu z Paryża u schyłku lat sześćdziesiątych należał do czynnie działających członków Polskiego Towarzystwa Historycznego, pełniąc z powodzeniem funkcje sekretarza generalnego Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Toruniu w 1974 r.

Jako człowiek, który w dzieciństwie osobiście przeżywał najbardziej dramatyczne czasy Holokaustu, prześladowań, wykluczeń z normalnego życia i Żydów, i Polaków, był uwrażliwiony na ludzką krzywdę, na nierówności społeczne i polityczne. Na pewno przeżycia z czasu wojny wpłynęły na kierunki jego prac badawczych. Na pewno też skłoniły do angażowania się w działania mające ulepszyć świat. Jak wielu innych w jego pokoleniu łudził się, że członkostwo w partii mającej wśród swych haseł „wyzwolenie ludzi" od głodu i niesprawiedliwości społecznej ułatwi realizację tych postulatów.

Sytuacja wewnętrzna w Polsce, wydarzenia międzynarodowe, przekonały go o zawodności tych haseł, o niezgodności prowadzonej polityki z wartościami, którym chciał być wierny. Dał dowód swych przekonań i dowód odwagi cywilnej, składając legitymację partyjną w 1968 r., jako protest wobec interwencji wojsk Paktu Warszawskiego w Czechosłowacji. Podobnie postąpił później, kiedy niezależnie od szykan, na jakie był narażony przez ówczesne władze, współorganizował w latach siedemdziesiątych działalność niezależnych kursów naukowych. Dał też świadectwo swej obywatelskiej postawy, gdy, porzucając na biurku rozpoczęty artykuł o wspólnocie Romów, w 1980 r. wraz z Tadeuszem Mazowieckim wyruszył do Stoczni Gdańskiej, by zostać doradcą „Solidarności" i jednym z głównych jej działaczy, m.in. przewodnicząc Komisji Programowej na Pierwszym Krajowym Zjeździe tego ruchu społecznego...

Internowany w czasie stanu wojennego, po uwolnieniu kontynuował działalność opozycyjną wobec władzy, aktywnie uczestnicząc w Komitecie Lecha Wałęsy, by następ-

nie zostać jednym z głównych negocjatorów z ramienia „Solidarności" przy Okrągłym Stole, zapoczątkowującym bezkrwawą rewolucję w Polsce.

Wbrew swym planom życiowym dotyczącym dalszych badań naukowych, pod naciskiem m.in. Lecha Wałęsy, zgodził się kandydować w wyborach do sejmu w 1989 r. Po uzyskaniu znaczącą liczbą głosów mandatu poselskiego wybrany został na przewodniczącego Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego.

Działając w trzech kolejnych sejmach, pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Spraw Zagranicznych, a w latach 1997–2000 zajmował fotel ministra spraw zagranicznych RP, jako członek władz współrządzącej koalicji. W tym charakterze w 1999 r. złożył w imieniu Rządu Polskiego dokumenty ratyfikujące wstąpienie Polski do Paktu Północnoatlantyckiego.

Przez rok pełnił funkcję przewodniczącego partii Unia Wolności. W 2004 r. został z jej ramienia wybrany do Parlamentu Europejskiego, uzyskując w okręgu Warszawy i wśród Polonii największą liczbę głosów.

Mimo swych obowiązków, już jako eurodeputowany, wykładał na wyższych uczelniach polskich i zagranicznych. Uhonorowany został dwudziestoma trzema tytułami doktora *honoris causa*, m.in. przez uniwersytety w Krakowie, Bolonii, Paryżu, Nowym Jorku, Utrechcie, Frankfurcie nad Odrą. Był profesorem wizytującym w Collége de France, członkiem Akademia Europea oraz wielu towarzystw naukowych.

W szerokim gronie znaczących polskich intelektualistów Bronisław Geremek należał do tych wybitnych humanistów, którzy dobrze zasłużyli się w Polsce i świecie. Dzieło jego życia daje tego właściwe świadectwo. Należy dodać także, że był on przyjacielem wyjątkowym – niezastąpionym: wiernym, szczerym, gotowym służyć radą przekazywaną z najlepszymi intencjami i pomocą, której skłonny być udzielać, nie licząc się z czasem i z wysiłkiem. Jego bliscy – przyjaciele, koledzy, uczniowie – zawdzięczają mu wiele i odpłacają trwałą wdzięcznością za tworzony przez niego świat wartości.